

SÜLEYMAN NAZİF'TEN OĞLUNA MEKTUPLAR

ZEYNEP KERMAN

Ben bu yazımda değerli şair Süleyman Nazif'in evrakı arasında¹ bulduğum ve 1906-1926 yılları arasında yazılmış 24 mektubun metinlerini vermek ve bunların genel bir değerlendirilmesini yapmak istiyorum.

Bilindiği üzere, mektuplar, temel edebî neviler olan şiir; destan-hikâye-roman; ve tiyatro içinde yer almaz. Fakat bütün dünya edebiyatı tarihçileri, sanatkârların özel mektuplarına büyük değer vererek, onları külliyat içine dahil ederler. Zira, mektuplar, bir sanatkârın biyografisi, elde bulunmayan eserleri, şahsî hayatı, çeşitli konulara duyduğu ilgiler, özlemleri, projeleri hakkında bize dikkate değer, orijinal bilgiler verir. Hiç şüphesiz, sanatkârın estetik ve edebî fikirlerini açık ve seçik bir şekilde ortaya koyan ve sırf edebî diyebileceğimiz mektup örnekleri de vardır².

Süleyman Nazif'in burada ele alacağımız mektupları edebî olmaktan çok uzak, daha ziyade oğluna nasihatlerde bulunduğu ve ailevî meselelerden bahseden çok şahsî örneklerdir.

Bunlardan 29 Ekim 1909 ve 26 Aralık 1909 tarihli Basra'dan gönderilen iki kısa mektuptan, biz Said Nazif'in pul koleksiyonu yaptığını ve değerli şairin, yoğun işleri arasında dahi, oğlunun koleksiyonunu zenginleştirmesine yardımcı olduğunu anlıyoruz. Oğluna çalışmasını ve iyi bir öğrenci olmasını tavsiye ettiğine göre, Said Nazif'in zaman zaman

1 Bu evrak, Cenab Şehabeddin'in kızları sayın Şivezat Erez ve sayın Reşika Ozankan Hanımefendiler tarafından Prof. Dr. Mehmet Kaplan'a verilmiştir. Reşika Ozankan, Süleyman Nazif'in oğlu Said Nazif'in eşidir.

2 Bu konuda bk. Abdülhak Hamid, *Mektuplar Namak Kemal'in Mektupları*, haz. F. A. Tansel, 1967, 1969, 1973, 1986. Ahmed Hamid Tanpınar, *Mektuplar*, haz. Zeynep Kerman, Ankara 1974.

babasına üzüntü veren bir tahsil hayatı olduğu neticesi kendiliğinden çıkmaktadır.

Mektuplarında dikkatimizi çeken bir nokta da Süleyman Nazif'in babası Said Paşa'ya duyduğu büyük hürmet ve hayranlıktır.

Dedesine lâayık olmağa söz veren oğluna yazdığı şu satırlar bu bakımdan dikkati çekicidir :

«Şunu bir hakikat olarak söyleyim ki, o muhterem vücut kadar hayırhah ve affif ve merd bir adam her devirde pek nâdir olarak yetişir. Ömründe hiç günah işlemeyerek ve daima iyilik ederek altmış bir sene yaşamış bir insan ve bir insan-ı kâmil idi. Ona lâayık olacağına, benze-meğe çalışmak senin için kâfi ve mucib-i feyz ü saadettir»³.

Süleyman Nazif, Basra'dan gönderdiği 5 Mart 1325 (18 Mart 1910) ve 3 Haziran 1326 (16 Haziran 1910) tarihli iki mektubunda Victor Hugo'yu çok sevdiğini, Alfred de Musset ve Lamartine'le kıyaslanamayacak kadar büyük bir şair olduğunu belirttikten sonra, onun realist ve natüralistlerle de mukayese edilemeyeceğini; zira ayrı edebî ekollere mensup olduklarını söyler. Alphonse Daudet'yi beğendiğini, buna mukabil Pierre Loti'yi «nedense sevemediğini» açıklar. Süleyman Nazif'e göre, iki kere Bursa'da görüştüğü Pierre Loti'nin üslubu güzeldir ama, «hakikati ve hissiyatını tahrif etmekten zevk alan bir adamdır»⁴.

Süleyman Nazif'in bu ifadesi ile İstanbul'da 23 Ocak 1920 günü Darülfünun konferans salonunda Pierre Loti hakkındaki hitabesinde yer alan fikirler arasında açık bir tezat vardır. Süleyman Nazif, aradan geçen yıllar esnasında, bütün Avrupa'ya karşı bizi müdafaa eden bu değerli Türk dostu hakkında yanlışlığını anlamış olmalıdır.

27 Teşrin-i sani 1913 te yazdığı mektuptan biz Süleyman Nazif ve ailesinin Musul'a nasıl ve ne yolla ve hangi şartlar altında geldiğini öğreniyoruz :

«Bir gün Beyrut'ta, altı gün de araba beklediğimiz için Halep'te fazla kaldığımızdan yirmi altı günde ancak Musul'a gelebildik».

Yine Musul'dan 20 Kânun-ı sani 1914 te gönderdiği mektupta, büyük vatansever Süleyman Nazif'in oğluna şu değerli nasihatiyle karşılıyoruz :

3 Basra, 2 Şubat 1325 (15 Şubat 1910) tarihli mektup.

4 Basra, 3 Haziran 1326 (16 Haziran 1910) tarihli mektup.

«Vatan melâl ve harap olsa da sevilmelidir. O melâl ve harabiyi izale etmek evlâdına ait ve pek mukaddes olsa da borç olduğu hiç birimizin bir dakika hatırından çıkmasın». Nitekim o, «Musul'u gün geçtikçe ve hizmet hususundaki muvaffakiyetler tevâli ettikçe seviyorum» diyerek, örnek bir idare adamı olduğunu gösterir.

Musul, 28 Nisan 1330 (11 Mayıs 1914) tarihli mektubunda biz, Süleyman Nazif'in çok önemli bir meseleyi hallettiğini öğreniriz :

«Otuz seneden beri vilâyete ve dört-beş seneden beri de devlete belâ olan (Barzan) gailisini def'etmek bu âcize müyesser oldu». Müsveddeleri arasında bu konuyla ilgili pek çok belgeyi ayrı bir araştırma konusu olarak ele almak niyetindeyim.

1914 Aralık ayında tayin edildiği Bağdat valiliği onun son memuriyetidir. 18 Haziran 1331 (1 Temmuz 1915) tarihli mektup, dönüş hazırlığının tafsilatıyla başlar.

Biz bu mektuptan Süleyman Nazif'in imlâ konusunda muhafazakâr olduğunu ve vokallerin ilâvesiyle ortaya çıkan yeni denemelere taraftar olmadığını anlıyoruz. Süleyman Nazif, Türkçülerin (vatan) yerine kullanmaya başladıkları (yurt) sözü üzerine de şu dikkate değer fikri ileri sürer :

«Vatan gibi güzel ve tannan bir kelime dururken, Türkçülerin yurt sözünü istimalde ısrar etmelerine cidden kızıyorum (...) Neseb gibi kelimelerin, kalemlerin, üslûpların da necabeti vardır. Buna hürmet ve muhafaza etmeli».

İstanbul'da 17 Eylül 1331 (30 Eylül 1915) te yazdığı mektupta Süleyman Nazif, askere alınan oğlu vesilesiyle duygularını dile getirir. Yahya Kemal'in «ordu-millet» gibi veciz bir tabirle karşıladığı Türk ruhu, Süleyman Nazif'in bu mektubunda hitabelerini andıran bir üslûpla dile gelir⁵.

İstanbul'dan 13 Şubat 1917 de gönderdiği mektupta Süleyman Nazif, babasının ölümünden beri en büyük arzusunu gerçekleştirdiği müjdesini verir. Babası Said Paşa'nın kitaplarını Müze-i Hümayun'a vakfetmiştir. Said Nazif'ten de aldığı kitaplar varsa, iade etmesini ister.

2 Teşrin-i evvel 1917 tarihli mektubunda Süleyman Nazif, ertesi günü Suriye ve Filistin taraflarına doğru yola çıkacağından bahseder.

5 İstanbul 17 Eylül 1331 (30 Eylül 1915) tarihli mektup (13 no'lu mektup).

9 Temmuz 1919 tarihli mektup, oğlunun tayinle, Faik Âli'nin de valilikle ecdad topraklarında bulunmasının şairi ne kadar duygulandırdığını dile getiren bir vesikadır. Şair, «artık tahakkuk etti ki, bizim için imkân-ı taayyüs ve hayat, ecdad-ı ecdadı hâmil olan o topraklarda ve yalnız o topraklarda bulunacak» cümlesiyle, ailesinden kendisine ve kardeşine intikal eden miras hisselerini, diğer vârislerin ucuza kapatmalarını engellemek için oğluna bazı direktifler verir. Kardeşinin orada bulunması ona bir güç kaynağı olmuştur ve «yirmi iki seneden beri sürüp gelen şu müzmin miras işi»nin adaletle çözümleneceğine inanmaktadır. Fakat 10 Kânun-ı evvel 1919 tarihli mektubunda, Faik Âli'nin bu işe gereken ilgiyi göstermemesi ve ecdad topraklarını, «Kâbe kadar mukaddes olan baba evi» gibi sattıracağından endişelidir. Bu münasebetle biz, Süleyman Nazif'in kızkardeşinin de onu çok üzdüğünü öğreniriz.

20 Mart 1922 tarihli mektup, Süleyman Nazif'in Malta'dan sürgünden döndükten sonraki ilk mektubudur. Yirmi aylık sürgün esnasında aile dağılmış, işler karmakarışık olmuştur. O şimdi «dağılmış yuvayı yeniden tanzim ile hayatının son demlerini sükûn-ı masum içinde» geçirmek istemektedir. Bu mektupta müstakbel gelini Reşika Hanım hakkında da oğluna bilgi verir.

Bundan iki ay sonra 17 Mayıs 1922 de yazdığı mektup, Süleyman Nazif'le Ali Emiri Efendi'nin akrabalık derecelerini ortaya koyan ve Süleyman Nazif'in İbnülemin Mahmud Kemal İnal'a yazdığı biyografisinin ana çizgilerini veren dikkate değer bir vesikadır⁶.

Elimizdeki son mektup Süleyman Nazif'in ölümünden dört ay önce, 30 Ağustos 1926 tarihini taşımaktadır.

Diyarbakır'dan tayinle ayrılmak isteyen oğluna Bursa'ya yerleşmek ve beraber oturmak istediğini bildirir. Şair, artık «İstanbul'un bir dakika ârâm vermeyen gürültüsünden» bıkmıştır. «İki bütçeyi birleştirirsek, orada (Bursa'da) evvelkinden daha müreffeh vakit geçiririz» dediğine göre maddî sıkıntı içindedir de. Artık günlük gazetelere yazı yazmak da hoşuna gitmemektedir :

«Sevk-i ihtiyaç ile olmasa yevmî matbuata bir kelime yazmam (...)» diyerek muhabirlik etmek arzusu gösteren oğluna şu nasihatte bulunur :

«Gazetelerin ömrü on iki saattir. Emek ve göz nuruyla vücuda getirilmiş bir eser halkın lâkaydîsi önünde ekseriya bir gün de yaşamaz».

6: İstanbul 17 Mayıs 1922 tarihli mektup (23 no'lu mektup).

Bursa, 19 Haziran 1332/

2 Temmuz 1906

Oğlum Said'im,

Geçenlerde güzel bir mektubunu almıştım. Dün akşam da zarif bir kartpostal geldi. Senin her mektubun bence okunmasına doyulmaz bir kitaptır. Terakkiyatının âsârını gösterdiğine memnun ve müftehir oluyorum. İnşallah büyük bir adam olursun. Ailece hep âfiyetteyiz. Ve seni öperiz. Baha Bey imtihanını ikmal etti. Ve iki dersin imtihanı tekrar icra edilmek suretiyle terfi-i sınıf dahi eyledi. Önümüzdeki perşembe veya pazar günü sıla için İzmir'e gidecektir. Oradan belki Burhaniye'ye de gelir, görüşürsünüz. Sizin buraya gelmeniz, bence, ailece ehass-ı âmâldir. İnşallah kariben burada ve belki İstanbul'da görüşürsünüz. Şükriye pek şeytan bir kızdır. Şimdiden adam tanımağa başladı. Bâki daima mesut ve mütefeyyiz ol oğlum iki gözüm.

Bâban
Süleyman Nazif

Nişantaşı, 23 Mayıs 1323/

5 Haziran 1907

Oğlum Said,

Eskişehir'den, Konya'dan, Tarsus'tan birer açık muhabere varakasıyle; Mardin'den, Diyarbakir'den bir telgrafnâmeni alarak seyahatinin Diyarbakir'e kadar arızasız güzeran olmasından pek ziyade memnun oldum. İnşallah bundan böyle de daima gerek seni gerek senin gibileri Hâfız-ı hakiki himayet eder. Murad-ı aslî selâmet-i umumiye'dir. Necat-ı hususiyi de Cenab-ı Allah ona terdif etsin. Daima mektup yaz. İkamet-gâh-ı muayyeneni bilmediğim için şimdilik sana dayın vasıtasıyla mektup göndereceğim. Sen benden beklediğin cevapları alsan da almasan da muntazaman yazmakta kusur etme. Biz burada cümleten rahattayız. Efrad-ı ailenin sinnen senden büyük olanları gözlerini, küçükleri de ellerini öperler. Bâki izz ü huzur ol oğlum.

Bâban
Süleyman Nazif

Basra, 16 Kânun-ı evvel 1325/

29 Ekim 1909

Oğlum,

Melfuf zarf derûnunda ve üzerindeki müstamel posta pulları İstanbul'ca nâdir bulunan Afganistan ve Hind pullarıdır. Albüm için de Hıralambos Efendi'ye yazdım. Sana istediğin gibi bir tane alacak. Sen çalıştıkça ve meslek ve meşrebince âsâr-ı terbiye ve nezaket gösterdikçe meşkûr olacağına emin ol. Hemşiremin ellerini, Ruhiye'nin gözlerini öperim. Bâki hepimiz siyanet-i Huda'da olun oğlum.

Baban
Süleyman Nazif

Basra, 13 Kânun-ı evvel 1325/

26 Aralık 1909

Oğlum Said'im,

Mektubunu memnuniyetle aldım. Muhteviyatından hâsıl ettiğim memnuniyet-i kalbiyenin derecesi nâ-kabil-i tariftir. Sana çok teşekkür ve dua ettim. Baba duası makbul ve müstecab olmakta her şeyden ziyade hâiz-i tesirdir. İnşallah feyz-yâb olursun.

Mektubunun inşası da senin ise Fransızca'yı tahminimden ve emsâ-linden ziyade biliyorsun demektir. Buna da başkaca memnun oldum. İnşallah Türkçeyi de bu dereceye isal eder ve her ikisini fevkalâde terakki ettirirsin.

Halan senden beyan-ı memnuniyet ve yazdığı mektuplarda hüsn-i hal ve hareketini senâ ediyor. Bu şahadet beni pek çok memnun ve müsterih etti. Ben de haftalığını iki mecdiyeye iblâğ etmesini kendisinden rica ettim. Hüsn-i hal ve hareketin daima hüsn-i mükâfatı olur.

Geçen sene mektebe vakitsiz girmiş ve muntazam çalışmağa uzun müddet zaman bulamamıştın. Bu sene böyle değildir. İnşallah hiç bir arızaya duçar olmaksızın çalışır ve gelecek imtihanlarda sınıflarını daha ziyade muvaffakiyetle geçmeğe muvaffak olursun.

1910 senesi pul albümünden bir nüsha sana iştirâ etmesi için Hıralambos Efendi'ye rica edeceğim. Pek nadir olan Afganistan pullarından burada birkaç tane buldum. Onları da sana gönderirim.

Bâki gözlerinden öperek her zaman mektubuna intizar ederim.

Kardeşin (?)
Süleyman Nazif

Basra, 2 Şubat 1325/

15 Şubat 1910

İki gözüm oğlum,

Mektubunu büyük bir memnuniyetle aldım. İsmi taşıdığın büyük babana lâayık bir hafid olmağa çalışacağını yazıyorsun. İnşallah böyle olursun. Şunu bir hakikat olarak söyleyim ki, o muhterem vücut kadar hayırhah ve affif ve mert bir adam her devirde pek nâdir olarak yetişir. Ömründe hiç bir günah işlemeyerek ve daima iyilik ederek altmış bir sene yaşamış bir insan ve bir insan-ı kâmil idi. Ona lâayık olacağına, benzemeğe çalışmak senin için kâfi ve mucib-i feyz ü saadettir.

Okumak hevesi senin kanında bulunmak iktiza eder. Babam, dedem, onun babası, hepsi mütalaayı elezz-i lezâiz-i hayat addederlerdi. Sen okumayı sevmezsen âba ve ecdadının meslek-i faziletinden ayrılmış olursun, nezübillah.

(Victor Hugo) ile (Anatole France) dan hangisinin daha büyük olduğunu soruyorsun. Bu sorunun cevabını bu âciz baban değil, hiç kimse veremez. Hesapta nasıl aynı neviden olmayan şeyler bir yerde cem' olunmazsa, meslekleri muhtelif olan insanlar arasında da öyle bir mukayese tesis edilemez. Bunların eserlerini tamamiyle anlayacak bir sin ve iktidara vâsil olduğun zaman zevk ve idrakine hangisi hoş gelirse birinciliği ve büyüklüğü ona tevcih edersin. Biz pek genç iken Victor Hugo'ya perestiş eder, Anatole France'ın adını bile bilmezdik. Fakat sen Anatole France'ı daha çok seven bir batın evlâdındansın.

Bâki mes'ud ve muazzez ol oğlum,

Baban
Süleyman Nazif

Basra, 5 Mart 1325/

18 Mart 1910

Oğlum Said'im,

Mektubunu büyük bir memnuniyetle okudum. Sözlerin dünyanın bu her yere uzak köşesinde gam-güsâr-ı gurbet oldu. Berhudar ol. Afiyetim yolundadır. Aşâir ve kabâil ile ve aşâir ve kabâilden daha müz'ic olan eşhas-ı resmî ile uğraşıyorum. Cenab-ı Hak utandırmasın.

Meşrutiyet pullarından İsmail Rüşdü Efendi gönderecekti. Ve belki göndermiştir. Derslerine çalışmakta olduğunu mektuplarının gittikçe muntazam bir şekil ve ifadeye bulunmasından istidlâl ediyorum. Aferin. Halanın ellerini, Ruhiye'nin gözlerini, senin de gözlüklerini öperim.

Baban
Süleyman Nazif

Basra, 3 Haziran 1326/

16 Haziran 1910

Nur-ı aynım oğlum,

İki kıt'a mektubunu Bağdad'da aldım. Sa'y ve terakkinin derecâtını gösteren bu mektuplar bana bittabi ve fevkalâde memnuniyet-bahş oldu. İnşallah istediğim derecede seni feyz-yâb-ı kemal görürüm.

Zevk-i tahsil ile lezzet-i mütalaayı bir kere idrak ettikten sonra hat-tâ mâni olmak isteseler bile yine okumadan vazgeçemezsin.

Ve filhakika en büyük zevk-i hayat da mütalaadır. Bu dünyanın en uzak köşesinde kitaplarım enîsim olmasa hiç bir şey beni müteselli edemeyecek. Mütalaa ile geçen saatlerim ömrümün en mes'ud evândır.

Sana posta pullarını buldukça İsmail Rüşdü Efendi gönderecek.

Victor Hugo ile Lamartine ve Alfred de Musset on dokuzuncu asrın en büyük üç şairidir. Aralarında nisbet ve derece tesis etmek kabîl olmaz. Fakat ben Victor Hugo'yu en ziyade severim.

Gustave Flaubert Fransa'nın en büyük romansiyesidir. Hattâ Zola buna (pîrimiz) der. *Madame Bovary* eşer-i âsâridir. Ben Alphonse Daudet'yi pek severim. Pierre Loti'yi nedense sevmedim. Kendisiyle iki kere Bursa'da görüşmüştüm. Hakikati ve hissiyatını tahrif etmekten zevk alan bir adamdır. Mamafih üslûbunun mükemmeliyetini fevkalâde senâ ederler. Bunları inşallah ileride sen tahsil ve tekemmül ettikten sonra okur, takdir edersin.

Tatil zamanını Midilli'de geçir. Amcan sana cismen olduğu gibi fikren de hâmi ve mürebbi olur.

Bağdad'dan avdet edeli on beş gün kadar oldu. Şimdi de F 'e gideceğim. Bâki gözlerini öper ve seni ve hepimizi Cenab-ı Hakk'a tevdi ederim iki gözüm.

Baban
Süleyman Nazif

Basra körfezinde inci çıkarsa da burada her yerden pahalıdır. Bursa'nın şeftalisi gibi. İnşallah İstanbul'a geldiğimde sana alırım.

Kastamonu, 26 Kânun-ı sâni 1911

Oğlum Said,

Diyeceksin ve ihtimal diyorsun ki :

«Babam ne kadar lâ-kayddır, Kastamonu'ya gideli bana hiç bir mektup göndermedi!»

Mektup yazmadığımı muaheze etmekte hakkın olabilir. Fakat lâ-kayd olduğumu dünyada kimse iddia edemez. İnsaniyetin bilumum efradına karşı ayrı ayrı şefkatle mütehassis olan baban kendi evladına karşı mümkün müdür ki lâ-kayd kalsın. Yazmak, tahattur etmek değildir. Çok defa söylemek düşünmek olmadığı gibi!..

Seni daima düşündüm oğlum ve daima düşünüyorum. O kadar ki rüyalarım bile seninle sık sık şen ve ruşendir. Babam, annem ve sen.

O iki vücud-ı muazzezle senin aranda ben bir hatt-ı vasl kaldığımı gördükçe seviniyorum. Ve o cedde lâyıık ve o ceddinin ebediyete tevdi-i hayat ederken bile sana ilân ettiği muhabbete müstahak bir hafid olma-

nı, bilsen Said, ne kadar isterim. Zavallı annem, ölürlen son aldatıcı ilacını babamın ve senin hatırın için içmek oyununa tahammül etmişti. Bunlar ruhların ilelebed tebcil edeceği maceralar ve sırlardır. Sen de bu hâtıralara daima riayetkâr ol oğlum.

Basra'dan avdet ettikten sonra senin ahval ve temayülâtını tedkik ettim. Efrad-ı cemiyetin her sınıf ve tabakasıyla dūr u dirâz ihtilat etmiş bir adam olduğum için herkesi herkesten ziyade anlayabilirim zannedirim. Ahlâk ve ciddiyetçe seni gayet metîn ve kibar gördüm. Diyarbekir'li Said Paşa'nın -hattâ düşmanlarınca bile- darb-ı mesel halinde olan iffet ve metanet-i ahlâkı, ismini taşıyan hafîdinde ilâmaşallah devam eder inşaallah. Okumaktan da lezzet almağa başlarsan artık hayatın her zevk ve saadeti senindir. Ve bu öyle bir lezzettir ki, zâika-i idrak bununla bir kere âşinalık ederse bir daha terkedemez.

Sami Bey kardeşim sana karşı olan vazife-i übüvvetimin vekil-i ifâsıdır. Ve eminim ki o bu vazifeyi benden ve herkesten iyi ifâ eder. Nasihatiyle duasını almağa çalış.

Bursa'da bir araba ısmarladım. Kastamonu'nun yazı pek güzelmiş diyorlar. Tatil zamanı gelirsene araba, dağlar, ovalar hep senindir. Yalnız parlak bir muvaffakiyet imtihanıyla gelmeli. Bâki gözlerini öperim oğlum.

Baban
Süleyman Nazif

Musul, 27 Teşrin-i sani 1913

Bir gün Beyrut'ta, altı gün de araba beklediğimiz için Halep'te fazla kaldığımızdan yirmi altı günde ancak Musul'a gelebildik. Eşya ise bizden sonra gelecekti. Bugün muvasalatımızın sekizinci günü olduğu halde zuhur etmedi. Bugün veya yarın vusulü memludür. İyi bir ev bulabildik. Bazı tamirat ve tadilat icra olunuyor. Üç gün sonra nakledeceğiz. Şimdi hükümet dairesinin birkaç odasında muvakkaten ikamet ediyoruz. Gelirken Halep'te Musullu bir aşçı bulduk ki harikulâde yemekler pişirmektedir. Hiç olmazsa bu tesadüf, birçok mahrumiyetimizi tésliye ediyor.

Musul'un âb ü hevası pek güzel ve bî-bedeldir. İmtihanalarda ihraz-ı muvaffakiyet edersen gelecek tatilde seni buraya getirir, bir ay sonra

yine İstanbul'a iade ederim. Herhalde derslerine fevkalâde ve geçmiş ih-malleri tazmin edecek surette çalışmalısın.

Her hafta amcanı gör. Haftalığın olan yarım lirayı o sana verecek-tir. Bu münasebetle bir de Üsküdar seyahati icra eyle, tebdil-i heva et-miş olursun. Bâki gözlerinden öperek maddiyet ve maneviyetini Cenab-ı Hakk'a emanet ederim oğlum.

Baban
Süleyman Nazif

Her hafta bir mektubunu bekliyorum.

Musul, 20 Kânun-ı sani 1914

Oğlum Said,

17 Kânun-ı evvel tarihli mektubunu pek ziyade memnuniyetle al-dım. Memnuniyetimin sebep-i tezâyüdü mektubun pek güzel bir ifade ile yazılmış olmasıdır. Cidden çalışırsan iyi bir muharrir olacaksın. Ve ça-lışmak için de hiç bir mâni ve müşkil yoktur.

Sen Üsküdar'da şarkın melâl ve matemini duyduktan sonra buralara (kafir) ıtlak etmekte bile tereddüt edersin. Bununla beraber vatan melîl ve harap olsa da sevilmelidir. O melâl ve harabîyi izale etmek evlâdına ait ve pek mukaddes bir borç olduğu hiç birimizin bir dakika hatırından çıkmasın.

Bu mektup sana şehr-i hal-i rumînin nihayetlerine doğru vâsıl ola-caktır. Şehr-i şubat harçlığın olmak üzere iki lirayı postaya mantapost olarak verdim. Artık şubattan itibaren haftalık için amcanı rahatsız etme. Ben her ay sana muntazaman gönderirim.

İki buçuk seneye kadar Musul'a şimendöfer gelecek. O vakte kadar burada kalmak müyesser ise ve sen de imtihanlarda ihraz-ı muvaffaki-yet-i müşaşa edersen bir tatili burada imrâr edersin. Musul'u gün geç-tikçe ve hizmet hususundaki muvaffakiyetler tevâli ettikçe seviyorum. Burada güzel atlar mebzul ve cündilik pek ziyade şâyi olduğu için spor ha-yatı da vardır. Benim bigânesi olduğum bu hayatın ezvakından Musul'da bol bol istifade edersin.

Meslek hayatının nezih ve vakur olduğunu bildiğimden bu hususta sana bir tavsiyede bulunamayacağım. Yalnız derslerine itina etmen emelimdir.

Bâki gözlerinden öperek seni sıdk-ı Hamadaniye emanet ederim oğlum.

Baban
Süleyman Nazif

Oğlum Said,

Mektubunun cevabını biraz tehir ettim. Musul haricinde ve pek ziyade meşgul idim. Otuz seneden beri vilayete ve dört, beş seneden beri de devlete belâ olan (Barzan) gailisini defetmek bu âcize müyesser oldu. İşte meşguliyetim bu idi. Afiyetteyim. Musul'a hizmet ettikçe muhabbet ve merbutiyetim artıyor. Sen ne yapıyorsun? Ümid ederim ki bu seneki imtihanlar sinîn-i güzeste'deki kusurları affettirecektir. Senden daima mektup beklerim. Musul'a geleli yalnız iki mektubunu alabilirdim. Altı ay zarfında iki mektup!.. Pek az değil mi?

Arslan Efendi vasıtasıyla maaşlarını muntazaman postaya veriyorum. Ayakkabı için fazla istediğin bir lira da geçen ay gönderilmişti. Bâki gözlerinden öperek âfiyet-i maddiye ve maneviyene dua ederim oğlum.

28 Nisan 1330 (11 Mayıs 1914)
Musul'dan

Baban
Süleyman Nazif

Mektep taksidi olan yirmi lirayı geçen martta Hâmid Bey tediye edecekti. Kendisine evvela telgraf yazdım, sonra posta ile parayı gönderdim. Nasıl oldu?

Bağdad, 18 Haziran 1331/
1 Temmuz 1915

Oğlum Said,

İki kıt'a mektubunu memnuniyetle okudum. Bağdad'ı görmek senin için şimdilik mukadder değilmiş. Araba bekliyorum. Gelirse bu hafta

hareket etmek isterim. Zur veya Musul tarîklerinden hangisiyle azîmet iktiza edeceğini gelecek arabaların hüviyet ve mahiyeti tayin edecektir. Zûr tarîkiyle girersem Halep'te, Musul yolu olursa re'sü'l-aynde seninle mülâki oluruz inşallah.

Musul'a gelen bir mektupta (Şarkın melâlini Üsküdar'da görmüş olduğunu) söylüyordun. Diyarbekir'de herhalde garbın inşirahını bulmamışsındır. Ben melâl ve eşvakı, yaşadığım memleketlerde değil, kendi ruhumda ararım. Bunun içindir ki Musul'da hiç sıkılmadım. Bağdad'ı ise sevmiştim.

Abdullah Cevdet'in imlâsından başka taklit olunacak fazaili vardır. Daha doğrusu onun sevilmeyen ve taklide lâyük olmayan hasâis-i mahdudesinden birini imlâsı teşkil eder. (قدار) mı (قدر) yazmak daha münasiptir. Bereket versin ki (بر) lerini taklit etmemişsin.

İmlâ hususunda mümkün olduğunca konservatör olmak daha iyidir. (Vatan) gibi güzel ve tannan bir kelime dururken Türkçülerin (yurt) sözünü istimalde ısrar etmelerine cidden kızıyorum. Sen de mektubunda bu sevimsiz kelimeyi kullanmışsın. Bir daha yapma. Neseb gibi kelime-lerin, üslûpların da necabeti vardır. Buna hürmet ve muhafaza etmeli.

Senin iyi bir karikatürist olduğunu Abdullah Cevdet yazıyordu. Ve geçenlerde buraya gelip de postayla tarafına gönderilmiş olan bir arkadaş mektubunda ise (demir bükten ellerin) den bahsolunuyordu. Madde-ten o kadar metîn olan ellerin mânen bu kadar rakîk ise teşekkür ve iftihar olunur. Fakat ben seni hiç olmazsa bir idadî mezunu görmek isterdim. Her ne ise istersen telâfi-i mâfât edebilirsin. «Vouloir, c'est pouvoir»¹ derler ki pek doğrudur.

Halazade Rıf'at Beyefendi hazretleri ailemizin reis-i şeffik ve mükerremi olduğundan daima ziyaretine şıtab ve takbil-i dü-destiyle dudaklarını tezyin ve şerefyâb et. Dayılarınla birlikte gözlerini öperim.

Diyarbakir'de kalmış bir teneke kutu dahilinde fotoğrafler vardır. Gelirken beraber getir. Bâki hepiniz hıfz-ı Hudâ'ya emanet.

Baban
Süleyman Nazif

1 İstemek, kadir olmaktır.

Beyoğlu, 17 Eylül 1331/

30 Eylül 1915

Oğlum Said,

Mektubunu alır almaz Arslan Efendi'yi sana göndermiştim. Gerek onun getirdiği malumat, gerek mektubunun tazammun ettiği teminat beni cidden memnun ve mübâhi etti. Telâkkıyat-ı vicdaniyeme göre menâsıb-ı dünyeviye'nin en büyüğü şimdi ihraz etmiş olduğun pâye, yani Osmanlı neferliğidir. Seni de, nefsimi de tebrik ederim. Vatanın idame-i hayatı yolunda iktiza ederse, îsâr-ı hayat etmeğe hazırlanan bir gencin babası olmak da bir mazhariyet, bir nimettir. Şimdi vatanımı daha ziyade seviyor, âfâk ve aktârına daha büyük itminan ve vakar ile bakıyorum. Onun serhadlerine karşı hayatını siper etmeğe müheyya eâli arasında benim oğlum da mevcut bulunduğunu düşünüyorum da onun için!..

Emin ol Said, vatan yolunda ölmek nasıl büyük bir saadetsiz vatan-sız yaşamak da o kadar büyük bir musibettir. Eğer bu mübarek vatan için halâs ve selâmet mukadder ise -ki mukadder olduğundan hiç şüphem yoktur- hepimiz yaşayalım. Aksi takdirde ölmek bizim için yalnız vazife değil, bir tesliyet ve bir mes'adet!.. Mensup olduğun ailenin bu toprağa pek derin irtibatları vardır: Nef'i ile muasırı şairler, mesai-i hizmetkârânesini devletin en'amlarıyla mübadele etmiş memurlar, belki gaziler ve belki şehidler bu dâimînin sicill-i mevcudiyetini mütevaliyen ve müebbeden tezyin eder.

Askerliğe muhabbet ve hürmet et. Fransızların en büyük nâsiri, Cenab Şehabeddin'i olan Anatole France'ın meslek-i felsefî veya içtimâîsi sosyalizm olmak münasebetiyle askerliğe muarız olması iktiza ederken, bak, bu büyük dimağ ve kalemden ne şekilde hakayık nebean ediyor, diyor ki :

«Cemiyet-i beşeriyeye meyl-i meâli, hubb-ı fazail, istihkar-ı hayat ve menfaat vazifeye itaat ve mâ-fevke hürmet hisleri hep askerlik vasıtası ve askerlik tarîkıyle dâhil olmuştur».

Bunun böyle olduğuna emin ve mazhariyet-i hâzırana müteşekkiri ol. Gözlerini öper, seni vatanla birlikte hıfz-ı Huda'ya emanet eylerim oğlum.

Baban
Süleyman Nazif

Daima mektup yaz. Ne lâzım olursa gönderirim. Zülfü dün Diyarbakir'den geldi. Gözlerini öper. Halan da dua ederek takbil-i çeşm ediyor.

Nişantaşı, 20 Haziran 1916

Oğlum Said,

Mardin'den gönderdiğin mektubu memnuniyetle aldım. Oradan keside ettiğin telgrafnâme daha evvel gelmişti : Büyük babanın sülüs-i hayatını benim için, nısf-ı fazâilini de sen kendin için dua ettiğini yazıyorsun. Bu sülüs kelimesinden bir şey anlamadım. Babam altmış bir sene yaşamıştı, sülüsü yirmi sene dört ay eder. Duan daha evvel vâki ve müstecab olsaydı ben babamdan evvel âhirete âzım bulunurdum. Vâkıa bu da fena bir şey değildir, fakat senin maksudun başka olsa gerek. Eğer üç mislini talep etmiş isen Allah o kadar yaşamaktan bilhassa beni vikaye etsin duasıyla mukabele ederim. Erzel değil, eazz-ı ömr olsa bile yüz seksen üç sene bu toprağın üstünde didişmek arzu, daha doğrusu tahammül olunacak musibetlerden değildir.

Mektubunun bana ait fıkârat-ı medhiyesine de itirazlarım vardır. Bir insan babasını ne yüzüne karşı, ne gıyabında medhetmez. (Kadh ü zem de etmez ha!..) Namık Kemal Beyzade Ali Ekrem Beyefendi müstesnadır.

İstedığın piyade talimatnâmesini dayının adresine gönderdim. Şimdiye kadar elbette almışsındır. İyi bir asker olmağa çalış. Hususiyle İzzet Paşa gibi büyük bir askerın maiyeti mükemmel bir mekteptir. Sen Diyarbakir'de veya o havalide bulundukça mektuplarını Zülfü Bey vasıtasıyla göndereceğim. Bu, intizam-ı vusulü daha ziyade temin eder.

Mektubun geldiği zaman Hakkı Bey yanımda idi. Selâmına memnun olarak gözlerini öpmekle mukabele etti. Faik Bursa'dadır. Her mektu-

bunda seni soruyor. Büyükler gözlerini, küçükler ellerini öper. Bâki manen ve maddeten daima hıfz-ı İlâhî'de ol oğlum.

Baban
Süleyman Nazif

Nişantaşı, 13 Ağustos 1332/

26 Ağustos 1916

Oğlum Said,

Mektuplarınla muhabere varakalarını memnuniyetle alarak âfiyetinden dolayı Cenab-ı Hakk'a hamdettim. Biz de âfiyetteyiz. Gavail-i hâzıra inşallah bizim muvaffakiyet ve selâmetimizle mündefi olduktan sonra gelirsün. Ve hayatımızın bundan sonraki kısmı dağdağasız, sâkin, âsûde ve mes'ud güzeran olur. Dünyanın bu en büyük ve Osmanlılıkla Müslümanlığın hayatına hâkim olacak derecede mühim olan vakayiinde uhde-i hamiyetlerine terettüb eden vazaifi hüsn-i ifâ edenler ne kadar bahtiyardırlar!..

Benim mektup yazıp yazmayışım sana bâdi-i sükût olmasın. Daima yaz. İstedığın *İlham-ı Vatan'ı*, sırmalı kalpağı ve saat bilezik kayışlarını posta ile gönderdim. Daha evvel de bir (piyade talimnâmesi)ni taahhütlü olarak postaya vermiştim. Alıp almadığını bildir.

Kalpak isteyişine bakılırsa zabıtlığe veya zabıt vekilligine terfi etmişsin. Ne olduğunu sarahaten yaz. Pek ziyade arzu ve iftihar ederim ki harp meydanlarında ihraz-ı merâtib edesin. Ve her bir rütben bir yararlığın mükâfat ve mukabili olsun.

Kitap istiyorsun. Ne göndereyim?.. Mamafih sana iyi bir şey tavsiye edeyim : Boş zamanlarında bir kitap, mesela Pierre Loti'nin *Vers Ispahan* adlı eserini tercüme et ki giderken beraber götürmüştün. Jules Cesar gibi muharebe meydanlarında eserler yazmış olurdun. Mamafih kitap okumak arzusu dünyanın en necib ve şayan-ı ihtiram bir heves olduğundan ne gibi kitaplar istiyorsan yaz, memnunen göndereyim. *Batarıya ile Ateş'in* nüshaları hemen kâmilan bitmiş. Bununla beraber bir nüsha tedarik ederek postaya vereceğim. Ne gibi eşyaya ve levâzım-ı şitaiyeye ihtiyacın olursa bildir. Paraya gelince : Diyarbekir'de on dokuz seneden beri şuna buna me'kel olan hakkımızdan istihsal edebilece-

ğın mikdar ve meblağ seni orada baligan-mâ-belag terfih etmeğe kâfidir. Efrad-ı ailenin büyükleri gözlerini, küçükleri ellerini öperler. Arslan Efendi'yle daima muhabere et. Buradaki siparişlerin için de yorulan hep odur. Bâki gözlerini öperek seni ordumuza ve ordumuzu hıfz-ı Huda'ya emanet ederim oğlum.

Baban
Süleyman Nazif

Nişantaşı, 1 Teşrin-i sani 1332/

14 Kasım 1916

Oğlum nur-i aynım Said,

Sana çoktan beri mektup yazamadım. İnsan, iradesine ne kadar iddia-yı hâkimiyet ederse etsin, ekseriya istediğinden ziyade istemediğini yapıyor. Ben de böyleyim. Emirle, siparişle, ıztırlarla sahifeler yazıyorum da oğlumla hasbihal etmeğe vakit bulamıyorum. Her ne ise, bu kusurun sık sık vâki olmamasına gayret edeceğim. Gelelim cevapsız kalan iki mektubuna:

Kitap okumak hevesi her vakit memduhdur. Ve vazifeye ait olmayan saatlerde okumaktan güzel ve paydâr meşgale olamaz. Bizim tab'ettirmekte olduğumuz kitaplardan birer tane göndermesini Arslan Efendi hazretlerinden rica etmiştim. Ve bittabi irsal buyurmuşlardır. Fransızca istediğin kitapları bulmak bu sırada âdeta muhaldir. Çünkü Fransa düvel-i muazzamadan bulunduğu için münakale ve ticaret olamıyor. Mamafih bugün kitapçıları dolaşacağım. Ne bulursam gönderirim. Göndereceğim kitapların tamamıyla ve dikkatle okunacağına emin olayım mı?..

Büyük kumandanınız paşa hazretlerinin hakk-ı hakirânemdeki iltifat-ı devletlerine minnetdârâne arz-ı şükran ile vatanımın râyet-i necatını taşımakta olan mübarek ellerini bâ-kemal-i ta'zim öperim. Naiyet-i cihan-kıymetlerinde ihraz edeceğin şeref, yalnız şahsına değil, bütün ailemize ve âbâ ve ecdâdımıza şâmil olacaktır.

Halan gözlerini öperek daima duanı tekrar ile iştilal ediyor. İstedğin fanila vesaireyi Bedriye ablan gönderdiği ve senin levâzım-ı memuriyetini o deruhte ettiği için bu hususta bana bir şey kalmadı. Eski vüzerânın kitapçıları vardı. Ben de kitapçılığı ifâ edeyim.

Fuad Bey'den ne kadar çok alabilirsen hakkımıza o kadar hizmet etmiş olursun. Bunlar kadar haksikenlikte mutaassıp mahlukat ne insanlar arasında mevcuttur, ne behâyim miyanında meşhur.

Rütben zabıt namzedi mi, yoksa vekili midir?

Bâki gözlerini öperek seni vatanla birlikte Hâfız-ı hakiki'ye emanet ederim oğlum.

Baban
Süleyman Nazif

Nişantaşı, 13 Şubat 1917

Oğlum Said'im,

Hüseyin Nakîb Bey'in getirdiği mektubuna haftalardan beri cevap yazamadım. Her gün sahifelerle yazı yazdığım halde birkaç satırlık bir mektubu böyle tevhîr-i medîde duçar etmek belki acîb görülür. Benim bundan ve her şeyden daha acîb ve marazî bir âdetim vardır ki, o da hususî mektuplarımı yazmak için mutlaka bir inşirah veya istidad ânı içinde bulunmak mecburiyetidir.

Afiyetini daima haber almakla teskin-i endişe ediyorum. Biz de hamdolsun sıhhat ve rahattayız. Gaile-i hâzıra inşallah istediğimiz gibi mündefi olur da İstanbul'a gelir, esaslı bir meslek takip ederek ciddi bir merd-i kâmil olursun.

Kitap buldukça göndermekte kusur edilmiyor. *Mecmua-i Edebiye* veya *Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası*'nın bir ay evvele kadar intişar etmiş nüshalarını Hüseyin Bey'e verdim. Sana gönderecekti. Fransızca kitapların işe yarayanları hemen hiç kalmamış. Buldukça gönderiyorum. Babamın kitaplarını umumiyetle Müze-i Hümayun'a vakf ve ihda ettik. Divanlardan vesaireden ne almış isen halazade Hamîd Efendi hazretlerine iade et. Çünkü artık müzenin malı oldu. Müze kütüphanesinde ayrı bir dolap yapılarak üstüne (Diyarbakirli Said Paşa'nın kitapları) yazılacak ve bir de resmi ta'lik olunacak. Babamın öldüğü günden beri bu benim emelim idi. Ledelhamd muvaffak oldum.

Ne lâzım olursa Arslan Efendi'ye yaz, gönderir. Bedriye de kusur etmiyor. Hâsılı izz ü refahın için hiç bir şey dirig olunmaz. Ben mektup yazmakta kusur edersem sen ihmal etme. Dün de bir telgrafnameni al-

dım ve memnun oldum. Hepimiz gözlerini öperiz. Baki daima hıfz-ı Huda-
da ol oğlum iki gözüm.

Baban
Süleyman Nazif

Nişantaşı, 1 Ağustos 1917

Oğlum Said,

Konya'dan kartını, Halep'ten mektubunla müsterek telgrafnameyi, Diyarbekir'den de muvasalat telgrafnamenini aldım. Ahbar-ı afiyette tevâli eden himmetine teşekkür ederim. Ve selamet ve muvaffakiyetine zaten daima dua etmekteyim. Bana daima mektup yaz. Bir işin, bir siparişin olursa Arslan Efendi hazretlerine arz ve istirham edersin. Çıkan kitaplardan sana gönderiyor. Hepimiz afiyetteyiz. Büyükler gözlerini, küçükler ellerini öper. Remîde her gün bir kat daha kendini göze sokmağa çalışıyor. Adil tamamıyla iade-i afiyet etti. Mülâzım olmak için staja başladın mı? İhmal etme.

Baki gözlerini öper, seni mensup bulunduğun ordu ve o ordunun vâli olan milletle birlikte hıfz-ı Huda'ya emanet ederim oğlum.

Baban
Süleyman Nazif

Nişantaşı, 2 Teşrin-i evvel 1917

Oğlum, iki gözüm Said'im,

İki kıt'a mektubunla tesliye-i iftirak ettim. Cevaplarımı tehir ile böyle bir mektuba tevdi etmek meşagilimin bu sırada fevkalâde tenevvü etmesinden neş'et etti. Yarın da Suriye ve Filistin cihetlerine azimetimiz mukarrerdir.

Paşa hazretlerinin lutf-ı davetlerine (Lebbeyk)lerle icabet bence farıza idi. Ebb ü ecdadımın makabirini düşman-ı din ü ırka çığnetmemek emrindeki azmini muzafferiyetle idame etmiş olan bir serdar-ı keremkâra hacc-ı şükran şeklinde ziyaret borcumdur. Bu deyn-i vicdanı

inşallah eda ederim. Mevsim ve iklim müsaid olsaydı en evvel o hâk-i pâye ilâ-yı iktiran ile şerefyâb olmağa çalışırdım.

Ne istersen Arslan Efendi'ye arz et. Senden büyükler gözlerini, küçükler de ellerini öperler. Bâki hıfz-ı Huda'da ol oğlum.

Baban
Süleyman Nazif

Benden hiç para istemiyorsun. Yoksa bir şeye mi gücendin?...

Nişantaşı, 9 Temmuz 1919

Oğlum Said,

Muvasalatımı telgrafnamelerin tebşir ederek mutmainü'l-kalb oldum. Hadisat ne kadar hâmil-i mesâib olursa olsun, ben her şeyde bir hayır bulunduğuna kani olanlardanım. Evvela senin sonra Faik'in Diyarbakir'e memuriyet ve avdetiniz meğer ne kadar münasip imiş. Artık tahakkuk etti ki, bizim için imkân-ı taayyüş ve hayat, ecsad-ı ecdadı hâmil olan o topraklarda ve yalnız o topraklarda bulunacak. Müstakbeli şimdiden ihzar ve temin etmek iktiza eder.

Ben nefsim için hiç bir şey düşünmüyorum. Çünkü yaşayacağım müddet yaşadığım zamandan herhalde çok az olacak. Fakat sen ve Faik'in çocukları Li'llah devam ettirecekse, sülâlemizin bundan sonra gelecek efradı benim bugünden mevzu-ı endişem olmaktadır. Hemşiremin hissesine düşecek arazinin ehven bedelle Cemil Paşazadelere intikal etmesi için yüz elli lira altın akça ile tarafımdan iştirâsı takarrür etti. Senin nâmına tanzim ettirdiği vekâletnâme-i resmîyi taahhüdlü mektupla doğrudan doğruya yine sana gönderecek. Evvela, büyük vâlidemden vâlidemin uhdesine, ondan sonra da hemşire ve biraderimle benim uhdemize intikal muamelesi ve bu da bittikten sonra hemşireme ait hissenin benim nâmıma ferağını icra ve tapu senetlerini ahz ve hıfzedersin. Dikkat et ki parayı, dinin, imanın, insafın, vicdanın, hâsılı ulvî ve mukaddes her şeyin fevkinde tutan verese-i vesaire bu sırada da tezvîr ve işkâle ve ketm ü ihfa gibi hâlâta tasaddi etmesin. Bu mesele hakkında amcana da ayrı mektup yazdım. Sen intikal ve ferağ muamelesini itmam ettikten sonra bana telgrafla haber ver. Yüz elli altını ben burada hemşireme isal ederek elinden ikinci bir ibrânâme-i resmî alırım.

Amcana itaat et. Maiyeti sana bir mekteb-i fazilet olsun. Ondan evvelki ecdadımızın hidemâtını bilmiyorum, fakat ceddim, babam, memleketimiz irfanına pek büyük hizmetler etmişlerdi. O an'ane-i mübarekeyi inşaallah ve ilâ maşallah devam ettiririz. Faik senin maneviyatına edeceği muavenetle benim kendisine olan biraz emeğimi de ödemiş olacaktır. Hâsılı el birliğiyle çalışın. Yirmi iki seneden beri sürüp gelen şu müzmin miras işini adl ü hakka tevfikân bir an evvel hüsn-i hal etmek vâcibdir. Ondan sonra ya ifraz veya münavebe suretlerinden biriyle-herhalde yarılmamak ve aldatılmamak şartıyla ifraz olunursa ensebdir- istifade imkânı temin olunur. Bâki gözlerinden öperim oğlum.

Baban
Süleyman Nazif

Nişantaşı, 10 Kânun-ı evvel 1919

Oğlum Said,

Çoktan beri mektubunu alamadım. Afiyette bulunduğunu sık sık haber almakla mutmainü'l-kalbim. Sana gönderdiğim iki kat taahhüdlü bir mektubun vusul ilmühaberi senin olmayan ve okunamayan bir imza ile iade olunmuş. Resmen tahkikat icra ettiriyorum. Gelen mektupların makbuzlarını sen imza etmiyor musun? Oraca postahanedeki tahkik et.

Hadîsat için vilayet umûr-ı ecnebi müdürü Cavid Bey'in telgrafnamesine geçen hafta cevap yazdım. Bu kıyamet-i mefâsid içinde siyasiyat ile işgal etmeyeceğim. İlmî ve edebî mesaf daha müsmir ve daha hoş. *Servet-i Fünun* ile *Peyam-ı Edebi'ye* muntazaman ve *Tasvir-i Ef-kâr'a* da sık sık yazıyorum. Azam-ı ezvak tettebbu ve tahrirdir.

Faik, Diyarbekir'den de sinirlenmeğe ve şikâyete başladı. Babamın vefatını takip eden ikinci seneden itibaren her halde sinirlenmek ve şikâyet etmek bu müz'ic biraderin beni de sinirlendiren ve şikâyet ettiren bir derd-i müteaddisidir.

Bu haftaki mektubunda da birçok kıl ü kal-ı â'sâb-gezâ var. Zaten hiç bir işine karışmamağa yeminliyim. On beş sene evvel bence Kâbe kadar mukaddes olan babamın evini sattırdı. Şimdi de vâlidemden kalan ve akıbetül-emr ilticağâh-ı maîşetimiz olacağı muhakkak bulunan toprakları mahvetmek istiyor. Ne isterse onu yapsın. Ve kendisiyle beş

tane çocuğuna, hususiyle bu beş masuma Allah acısın. Sonki mektubundan anladığıma göre asabilğini, kararsızlığını sana da aşılamağa başlamış. Ve gûyâ sen Diyarbekir'de kalmak için evvela dört sene tahdid etmişken, bilâhere iki seneye indirmişsin. Bunu kendi yazıyor. Asabında ve azmindeki metanet bu hasta adamın mukarenetiyle zinhar halledâr olmasın. Ve sen onunla ne kadar az görüşür ve benim işlerime ne kadar az müdahale ettirirsen... müdahale şöyle dursun, hiç karıştırmazsan ben o kadar memnun olurum. Hemsirenin iz'acından kurtuldum yerine biraderinkiler musallat olmasın.

Sen araziyi kurtarmağa çalış. Az olsun, çok olsun, avn-i Hak'la ben imar edebilecek vesaiti her vakit bulabilirim.

Faik'in aleyhinde Diyarbekir'den birçok şikâyet ve işâat var. Ne yapıyor,.. Birtakım esafil-i ahlâk ile sıkı-fıkı ihtilat ediyormuş diyorlar. Ve bâis-i şeref olmayacak birçok şeyler de söylüyorlar. Bu bâbda ne biliyorsan bana yaz. Bâki gözlerinden öperek seni hâlen ve istikbalen hıfz-ı Hakk'a tevdi ederim oğlum.

Baban
Süleyman Nazif

Zülfü'nün iki yüz lirasını elli sekiz buçuk İngiliz lirasına tahvil ile nihayet geçen hafta Bedriye tarafından sefarethâneye kabul ettirdik ve gönderileceğine dair de vaad ve makbuz alabildik. Benim mektuplarım yetiştiriyor. Zannederim ki şahsıma râci şüpheler var. Buna sebep de Zülfü budalasının himaye ve kendi haysiyetini bile arasıra tehlikeye düşürerek otuz, kırk bin liralık bir servete sahip ettirdiği Dikran Minasyan mel'ununun gamz ve nifakıdır. Geçenlerde gördüm: İzmir birahanesinin balkonunda Çerkeszade Aziz'le ağız ağıza vermişler, tatlı tatlı konuşuyorlar, ihtimal ki yeni bir proje hazırlıyorlardı. Aziz'in velinimetini olan Zülfü'ye karşı bu kayıtsızlığı, hayır kayıtsızlık değil, ihaneti insanı insandan iğrendirir. Gûyâ Hâmid ahîren bir mektup yazarak sevgili dayısını Diyarbekir'e davet etmiş. İstiğrab etmem. Babası hayırhâhâne nasâyihden ve vakayi ve tecâribden ne kadar müstefid oldu ki, bir çocuk bulunan oğlu mütenebbih olsun!..

Nişantaşı, 20 Mart 1922

Oğlum iki gözüm,

Mektubunu ve dün de bir telgrafnâmeni aldım. Haber-i âfiyetin her vakit müstelzîm-i sürur oluyor. Postaların derece-i intizamını bilmediğim için mektup yazamıyorum. İstanbul'dan yirmi aylık igrâb her işimi târûmar etmiş. Hal-i hâzırda imkânsızlıklardan başka bir şey yok. Mamafih lutf-ı Hakk'a daima itimat ve itikad etmekteyim. Yirmi altı sene evvel memleketten çıktığım zaman meçhul ve bîkes bir adamdım. İştialden ziyade intifaya meyyal bir ümitten başka bir şeyim yoktu. Bugün halim ne kadar müşkilât-âlûd olursa olsun, ümidim daha kavî ve tevfik-i İlâhi zâhirim olursa kuvvetim daha ziyadedir. Dağılmış yuvayı yeniden tanzim ile hayatımın son demlerini sükûn-ı masum içinde imrar etmeği arzu ediyorum. Ve diyebilirim ki, bu dünyada şimdi bundan başka emelim yoktur.

Reşîka Hanım'ı geldikten sonra bir kere görebildim. Makrıköyü'nde oturuyorlar. Hanım fizik ve riyaziyyat tahsiliyle müstagal, yani bu ilimlerde ihtisasa çalışıyor. Biraderi Adnan Bey de Vefa sultanisinde Fransızca muallimi. Cenab Şehabeddin Beyefendi üstadım hakkında gâh İstanbul, gâh Anadolu gazetelerinden sıyrılan çirkefleri nefretsiz okumak hiç bir nezahet-i vicdan sahibi için mümkün olamıyor. Cenab'ın bir kusuru var: Altı yüz senelik heyet-i içtimaiyemizin en mütekâmil ve mükemmel bir ferdi, bir rûknü olmuş. Av'ave-i kilâb yeryüzündekileri rahatsız ederse de, yıldızlara kadar yükselemez. Cenab ise yıldızlardan daha yüksektir. Yalnız ırk ve vatanıma acırım. Neticede kaybeden, ezilen, kahrolan bu mukaddesattır. Evet, telgraflarda yazdığım gibi, zavallı Hakkı'yı gönlüme gömdüm. Ona mülâki olacağım güne kadar matemini kalbimde taşıyacağım. O benim dünyada en eski arkadaşım, dostum, kardeşim, her şeyim idi. Mehdden lahde kadar temiz ve yüksek yaşadı. Başkaları ayıp ve ârını saklar, o faziletini gizlerdi. Mezara inmedi, çıktı. Kitaplarını Diyarbekir'deki kütüphanelerden birine vasiyet ve vasiyeti icraya da beni memur etmiş. Merhumun da dostlarından olan devletlü Cevad Paşa hazretlerine bunun için bir mektup yazdım. Müşarünileyhi ziyaretle maruzatım hakkında telakki edeceğin emirleri hem sen bizzat ifa, hem de dayılarına ve diğer icap edeceklerine tebliğ ile vatanın irfanına hizmet et. Zülfü ile Malta'da vapura binerken veda ettik. İnebolu önünden bir vedanâme de göndermiştim. Hiç bir mektubunu almadım. Âdil nerede?.. İhsan ne yapıyor?.. Hâmid'in derece-i tahsili nasıl?.. İhsan'ın kaç yavru-

su var ? sualinden ve yavru kelimesinden başka mânâ çıkmasın. Maksadım insan yavrusudur. Bana bunları yaz. Hepinizin gözlerini öper ve hepinizi Allah'a emanet ederim.

Baban
Süleyman Nazif

Nişantaşı, 17 Mayıs 1922

Ba'd-el-zakr saat 2

Oğlum Said,

Bu sabah yazdığım mektupları zarfa koyduktan ve zarfı kapadıktan sonra Celal Efendi'nin vüruduna intizar ettim. Öğlene kadar işlerini bitirebildiği takdirde geleceğini vaad etmişti. Demek bitirememiş ki gelemedi. Gelmeden giderse mektupları bizzarure postaya, aksi takdirde kendisine tevdi edeceğim.

Ali Emiri Efendi hazretlerinin bir emr-i iltimasını tebliğ ediyorum: Diyarbekir'de eski ve yazma eş'ar-ı müteferrika mecmuaları pek çok idi. Bunlarda (Emiri) ve (Fâmî) mahlaslı gazeller varsa aynen istinsah ve iktiza ederse mecmuaları iştirâ ile gönder. Bedelini müşarünileyh gönderecek.

Bu iki şairin bizi niçin bu kadar alâkadar ettiğini söyleyim: Büyük babamın pederi İbrahim Cehdi Efendi'nin babası Süleyman, Süleyman'ın babası da (oğlu rahm-i mâderde iken kendisi vefat etmiş olduğu için ismi nevvatta aynen muhafaza edilmiş olan) Süleyman'dır.

Bu Süleyman Müftü Kasım Efendi'nin oğlu idi. Kasım Efendi'nin babasının adı Hasan'dır. Bu Hasan'ın İsmail adlı kendisinden küçük bir kardeşi vardı ki pek muktedir şair idi. Ve mahlası (Fâmî) idi. (Safayî) ve (Sâlim) tezkirelerinde tercüme-i hali senâlarla mesturdur. Aksâ-yı âmâli olan Diyarbekir mahkeme-i şer'iyesi başkâtipliğine tayin olunarak azimet ederken ilk merhale olan Üsküdar'da birdenbire hastalanarak hicretin 1105 senesinde vefat etmiş ve Karacaahmet mezarlığına defnedilmiş olduğunu tezkireler yazıyor. Ve hîn-i vefatında :

Ne mümkündür dile ol gamzeden bî-vehm ü bâk olmak
Şifâyâb olmayan bîmâra sıhhattir helâk olmak

matlarını inşad etmiş olduğunu da ilâve ediyor. İşte bu İsmail Fâmî Efendi ile bizim ceddimiz Hasan Efendi'nin pederi Abdullah Efendi'nin küçük biraderi Mehmed Emirî Efendi -ki 1035 tarih-i hicride tevellüdle 1137 senesinde ve yüz iki yaşında vefat etmiştir- Ali Emirî Efendi'nin ceddü'l-ecdadıdır. Zamanının en muktedir şairlerinden idi. Mecmua-i eş'arı Zazazâde Said Ağa merhumda kalmış. Mahdumu Mustafa Efendi'ye müracaatla itâ veya fûruht veya istinsaha müsaade ederse aynen veya sureten buraya isal et. Bu takdirde ikimizin de Mustafa Efendi'ye müteşekkir kalacağımız tabiidir.

Lisanın esâtize-i beyanı miyanında üç asırdan beri ahz-ı mevki etmiş akrabamızın metrukât-ı maneviyesini -ki mirasların en pâyidar ve sezavâr-ı iftiharıdır- tesbit ve tanzim etmek istiyoruz. Bâki izz ü afiyet oğlum.

Baban
Süleyman Nazif

Pangaltı, 30 Ağustos 1926

Oğlum Said'im,

Biri mufassal, diğeri mücmel iki mektubunla senin ve Cenab'ın resimlerinizi ayrı ayrı aldım ve memnun oldum. Cenab pek hoş, seni de şeklen iyi buldum. Afiyet ve mes'adetiniz daim olsun.

İstikbalin hakkındaki tasavvurlarını pek makul ve muvafık görüyorum, Allah muvaffak etsin. Tahvil sırası gelince Bursa'ya naklet. Ben de gelir oraya yerleşirim. İstanbul'dan sıkıldım. Dünyada tettebbu ve tahrirden başka zevk ve emelim kalmadı. Kütüphanem orada bana başlı başına bir âlem olur. İstanbul'un bir dakika ârâm vermeyen gürültüsünden bıktım. Bursa ise benim için dünyanın en münasip huzur ve sükûn köşesidir. İki bütçeyi birleştirirsek, orada evvelkinden daha müreffeh vakit geçiririz. Buna çalış. İktiza ederse ben de icap edenlere müracaat edebilirim.

Reşika ile hoş geçindiğimize memnun oldum. İhtiyarlıkta rahat etmek için, gençlikte her türlü mihen ve meşakka katlanmak zaruretini Reşika'nın zekâsı ve şefkati takdir eder. Sen orada ihtiyarınla bulunmadığın gibi, sizi buraya celbedebilmek de hâlen iktidarım dahilinde değildir. Reşika seni orada yalnız bırakıp gelirse, eminim ki, İstanbul'a ayak

bastığı gün azab-ı vicdânî ve nedamet hisseder. Hep beraber geliniz. Ve Bursa gibi bir yer olursa ben de İstanbul'u terk ile size iltihak ederim. Bunu kızıma gözlerini öpmekte olduğumu ilâve ile tebliğ et.

Şükrü Bey'in hareketini iki kelime ile hülâsa edebilirim: Cinnet ve cinayet. Yolunda asıla asıla can verdiği gaye bari temiz, insanî bir sey olsaydı. Koca bir imparatorluğu ateş ve kan içinde bıraktıktan sonra muzmahil olan İttihad ve Terakki'yi hortlatmak ve tekrar bu milletin başına geçerek, biçâre Türk'ü maceradan maceraya ve belâdan belâyaya sürüklemek için o mel'un teşebbüste bulundular. Şükrü Bey ilmiyle, metanet-i ahlâkiyle bu memlekete nâfi bir adam olabilirdi. O, kanlı bir gamurda boğulmayı ciddi bir vatanperver gibi yaşamağa tercih etti. Ve boğuldu. Beş çocuğu, yalnız teyzelerinin sefkatinden başka hiç bir istinadgâha mâlik değil. Şükriye yirmi yaşını geçtiği halde on yaşında bir kız gibi görünüyor. İkinci derecede müteverrimdir. Hastalık ise tedavi ve ihtimam ile geçmeyeceğini hisas eder derecede ilerliyor. Sabri, Galata lisesinin son sınıfında, numaraları hep alü'l-alâdır. Allah nasip ederse on ay sonra maişetini kazanabilecek. Talat, mektebin henüz aşağı sınıflarındadır. Ertuğrul, İngiliz mektebine devam ediyor. Onun da ciğerleri zayıf olduğundan kuvvet buluncaya kadar evde kalacak. Fevziye'nin ne olduğu ve ne olacağı henüz malum değil. İşte Şükrü Bey'e cinayetler irtikâb ettiren cinnetinin yeryüzünde vücuda getirdiği sefil levha!..

Gazetelere muhabirlik etmeni pek de muvafık bulmuyorum. Sevk-i ihtiyaç ile olmasa yevmî matbuata bir kelime yazmam. Boş vaktin varsa Fransızcadan nâfi eserler tercüme et. Gazetelerin ömrü on iki saattir. Emek ve göz nuruyla vücuda getirilmiş bir eser halkın lâkaydîsi önünde ekseriya bir gün de yaşamaz. (*Servet-i Fînnun* nisbetten daha pâyidardır, istersen buraya yaz). Bâki hepinizin gözlerini öper ve hepinizi Allah'a emanet ederim oğlum.

Baban

Süleyman Nazif